

Jaap van Duijn

Democratie

Democratie is volgens de Van Dale een staatsvorm waarin het volk zichzelf regeert. In het Westen vinden we democratie zo superieur aan alle andere stelsels, dat we de hele wereld ertoe willen bekeren, desnoods met geweld.

Onze leiders worden graag door het volk gekozen, maar eenmaal op het pluche blijken ze als de dood te zijn voor de stem van het volk. Verkiezingen zijn tot daar aan toe, maar het liefst niet vaker dan eens in de vier jaar, en al helemaal geen referenda. Want voor je het weet maakt het volk de verkeerde keuzes. In de praktijk zien onze bestuurders zich dan ook niet als de hoogste representanten van het volk, maar als een elite wiens opvattingen superieur zijn aan die van het volk.

De kwestie van het democratisch gehalte van onze staatsvorm is zeer actueel, in Nederland, maar zeker in Europa. Het woord democratie komt van het Griekse *demokratia*, wat volksregering betekent. Uitgerekend in Griekenland zijn er op 25 januari

Voor je het weet maakt het volk verkeerde keuzes

vervroegde verkiezingen, waar de Europese leiders met angst en beven naar uitkijken, omdat ze bang zijn dat de in hun ogen verkeerde partij zal gaan winnen. In een echte democratie kan per definitie nooit een verkeerde partij winnen, maar Juncker o.s. zien dat anders. Juncker, een klassieke achterkamertjespoliticus, heeft een maand geleden de Grieken al gewaarschuwd dat ze geen 'extreme krachten' aan de macht mochten helpen, wat natuurlijk een volstrekt onacceptabele interventie van een Europees leider is en de antidemocratische opvattingen van Juncker weer eens bevestigt.

De 'extreme kracht' in deze is de links-radicalen partij Syriza, in haar programma heeft staan dat de Griekse schuld houdbaar moet worden gemaakt, dat de Grieken meer tijd krijgen om aan hun verplichtingen te voldoen en dat het afbetalen moet worden gekoppeld aan economisch groei. Syriza wil dus af van het dieetaat dat het land is opgelegd door de trojka van IMF, ECB en Europese Commissie. De Griekse economie is kapot bezuinigd en de Grieken zijn het zat. En gelijk hebben ze. Dat Syriza een spreekbuis is van die opvattingen en zich verzet tegen de mandaten van Brussel, maakt de partij niet tot een 'extreme kracht' maar laat wel zien dat de politieke elite in Europa ieder contact met het gewone volk is kwijtgeraakt.

Europa blijft maar volhouden dat de Grieken iedere cent schuld moeten afbetalen, maar iedereen met een beetje gezond verstand kan uitrekenen dat dit met een schuld die 175% van het bbp bedraagt, onmogelijk is in een Europa dat nauwelijks economische groei kent en geen inflatie heeft. Syriza verzet zich terecht tegen een door Europa afgedwongen beleid dat verkeerd was en averechte gevolgen heeft gehad.

In 2011 wilde premier Papandreou het toenmalige reddingsplan in een referendum aan het Griekse volk voorleggen. Referendum? De macht aan het volk? Maar dat is niet de bedoeling! Papandreou moest aftreden.

Onderzoek onder 20 economen: muntunie is houdbaar,

Europroject is pas

door Martin Visser

Vraag twintig economen naar de houdbaarheid van de euro en je krijgt uiteenlopende

antwoorden. Maar over één ding zijn die twintig academici het dan wel weer eens: de huidige muntunie is bij lange na nog niet af, wat politici ook doen geloven.

De Financiële Telegraaf hield een enquête onder twintig Nederlandse hoogleraren (zie 'Verantwoording') en vroeg hen of de Economische en Monetaire Unie (EMU) zoals die nu is houdbaar is. Ja, zeggen er acht. Nee, stellen er zeven. En vijf laten een ja/nee-oordeel in het midden.

Maar uit de onderbouwing blijkt dat al die economen de euro pas echt houdbaar achten voor de lange termijn als het bouwwerk nog verder wordt opgetuigd. Bas Jacobs stelt dat de muntunie nog niet houdbaar is, „maar we strompelelen de goede kant op“. Misschien is dat wel een adequate samenvatting van de gezamenlijke analyse van de economen.

Op het hoogtepunt van de eurocrisis kwam toenmalig EU-voorzitter Herman Van Rompuy met een ambitieus plan om de EMU te vervolmaken. Met het aanscherpen van de begrotingsregels en het optuigen van een bankenunie is dit deels werkelijkheid geworden. Maar sinds anderhalf jaar ligt dit proces stil.

Niet zo heel verwonderlijk, want alle voorstellen die de twintig economen doen liggen politiek zeer gevoelig. Sweder van Wijnbergen bijvoorbeeld zegt dat de muntunie „een stuk schokbestendiger gemaakt kan worden dan die nu is“. Nu moeten landen die in de

problemen raken „te veel pijnlijke aanpassingen“ doen om te herstellen van de schok.

Oplossing is volgens Van Wijnbergen: „Een efficiënt fiscaal herverdelingsmechanisme, bijvoorbeeld via een pan-Europees WW/belastingstelsel.“ Maar, erkent hij, „het probleem daarmee is het gebrek aan politiek draagvlak.“

Toch opperen tal van de onderbouwde economen vergelijkbare verbeteringen van het eurosysteem. Omdat de eurolanden zich niet kunnen aanpassen in een crisis door hun munt te devalueren, zijn er andere manieren nodig om schokken op te vangen. In Nederland laten we immers ook Groningen of Limburg niet opdraaien voor hun eigen werkloosheidsuitkeringen.

Grote economische verschillen tussen eurolanden zijn niet per se erg, als problemen maar gezamenlijk worden opgevangen. Daar zit nu juist de crux. „Er zijn geen gemeenschappelijke budgettaire schokdempers zoals in de Verenigde Staten“, stelt Rick van der Ploeg, „en er is de facto rela-

Sweder van Wijnbergen: „Pijnlijke aanpassing nodig na schokken.“

Ivo Arnold: „Muntunie creëert onvoldoende groei en werk.“

Harald Benink: „Rond Griekenland zal het heel spannend worden.“

gime voor het afwikkelen van failliete banken, een achtervang voor bankenreddingen en een gezamenlijk garantiestelsel voor spaarders. „Alleen aan de eerste twee randvoorwaarden is grotendeels voldaan.“

Jacobs stelt dat het financiële stelsel in de eurozone gefragmenteerd blijft doordat er nog altijd geen depositogarantieregeling is voor het hele eurogebied. „Een euro in Italië is nog steeds een andere dan in Duitsland.“

Bij de start van de euro spraken de regeringen een zogeheten 'no bail-out'-clausule af. Landen zouden elkaar niet redden. Daarmee moesten financiële markten disciplinerend werken. Sterke landen zouden een lage risicopremie op hun staatsleningen betalen, zwakke landen een hoge.

Het liep anders. Beleggers beschouwden de eurozone vanaf 1999 als één risicogebied, de rentes op staatsobligaties kropen meteen heel dicht naar elkaar toe.

EMU gaat goede kant op

tief weinig arbeidsmigratie binnen continentale Europa.“ Als er geen grote stappen voorwaarts worden gezet „blijft het een gammele monetaire unie“.

Overigens is er lof voor de veranderingen die er al zijn doorgevoerd. De bankenunie noemen de meeste economen als belangrijkste verbetering. Vorig jaar heeft de Europese Centrale Bank de balansen van de 130 grootste banken doorgelicht en verborgen verliezen opgespoord. Sindsdien is het toezicht op deze banken gecentraliseerd. Daarmee zou de knellende band tussen zwakke banken en landen doorbroken moeten zijn. Maar is dat ook gelukt?

Zelfs dit ambitieuze project is verre van perfect, aldus de onderbouwde hoogleraren. Bas Jacobs oordeelt messcherp: „De dodelijke omhelzing tussen banken en overheden blijft maximaal in stand.“

Volgens hem moet een bankenunie bestaan uit gezamenlijk toezicht, een re-

Bas Jacobs: „We strompelelen de goede kant op.“

Steven Brakman: „Experiment verkeerd opgezet.“

Verantwoording

De enquête over de toekomst van de euro is gestuurd naar 34 economen, geselecteerd op hun expertise. De volgende 20 hoogleraren stuurden de ingevulde enquête terug:

Ivo Arnold, Harald Benink, Peter van Bergeijk, Eduard Bomhoff, Lans Bovenberg, Steven Brakman, Frank

den Butter, Harry Garretsen, Pieter Gautier, Wouter den Haan, Bas Jacobs, Elke de Jong, Lex Hoogduin, Rick van der Ploeg, Luc Soete, Elmer Sterken, Harrie Verbon, Casper de Vries, Sweder van Wijnbergen, Arjen van Witteloostuijn

Hun volledige antwoorden zijn te lezen op www.dft.nl

Wouter den Haan: „Kans klein dat we uit probleem groeien.“

Rick van der Ploeg: „Monetaire unie nu nog gammel.“

maar meer politieke integratie onontbeerlijk

half af 'Problemen met euro waren te voorzien'

Lex Hoogduin: „Onge-lukken zijn niet geheel uit te sluiten.“

Eduard Bomhoff: „Fiscale integratie is niet wenselijk.“

de politiek. „De EMU is vooral een politiek project en dan pas economisch“, aldus Belke de Jong. „U stelt uw vragen aan economen, terwijl het probleem naar mijn mening minder economisch dan politiek is. Door allerlei politieke motieven is de muntunie uitgebreid en bevat het landen die we als economie niet zouden hebben toegelaten.“

Het is nu ook aan de politiek hoe om te gaan met Griekenland (zie 'Schuldsanering voor Grieken') en met de toekomst van de euro. „Weliswaar zijn er verbeteringen doorgevoerd“, meldt Steven Brakman, „maar het euro-experiment is vanaf het begin verkeerd opgezet en dat is nog steeds niet gerepareerd.“

„Of men beseft dat de euro een overdracht van bevoegdheden aan Brussel met zich meebrengt“, zegt Brakman, „of dat het systeem inherent een weeffout heeft. Dat laatste is - vrees ik - het geval, en omdat 'Europa' niet populair is, zie ik niet snel een oplossing. De volgende euro-crisis staat dus klaar.“

Maandag verschijnt deel twee van dit onderzoek. Dat gaat over het beleid van de Europese Centrale Bank.

Criticaster Luc Soete: geen alternatief meer

Op 13 februari 1997 publiceerde *De Volkskrant* een manifest van zeventig Nederlandse economen tegen de komst van de euro. „Met deze EMU kiest Europa verkeerde weg“, stelden de ondertekenaars.

Luc Soete, rector magnificus van de Universiteit van Maastricht, was één van die zeventig criticasters. Hoewel hij vooraf veel kritiek had op het euro-project is er volgens hem nu geen weg meer terug: „Er is geen alternatief.“

Is de Economische en Monetaire Unie (EMU) zoals die nu is houdbaar?

„Die is houdbaar. De belangrijkste verbetering van de afgelopen jaren heeft betrekking op de financiële sector. En de creatie van het European Stability Mechanism (het noodfonds, red.). Maar uiteindelijk zal de houdbaarheid van de EMU zich moeten bewijzen op het vlak van de reële economie. Daarvoor is meer nodig dan de huidige begrotingsafspraken. Er is ook een gemeenschappelijk Europees fiscaal beleid nodig met rechtsreeks geleide Europese middelen.“

Is verdergaande Europese integratie maatschappelijk wenselijk?

„Naarmate de euro steeds meer ingeburgerd raakt en steeds meer jongeren nooit de gulden hebben gekend, zal integratie van de eurozone maatschappelijk steeds meer aanvaard worden.“

Zijn alle 19 eurolanden te handhaven in de EMU? „Ja, want de kosten om uit te stappen zijn veel te

Luc Soete, rector magnificus van de Universiteit van Maastricht, was tegen de komst van de euro. FOTO UNIVERSITEIT VAN MAASTRICHT

groot. Wat zou kunnen, is dat binnen landen naast de euro meer verschillende munten in gebruik komen, munten voor lokaal gebruik en niet internationaal verhandelbaar.“

U was voor de komst van de euro nogal kritisch. Is die kritiek nu weg?

„Ten tijde van het Verdrag van Maastricht schreef ik al dat een muntunie het sluitstuk is van economische integratie. Als het ware het dak van het Europese huis, waarbij de interne markt de fundering is. De muren ontbraken echter: fiscaal beleid, bankenunie, structureel beleid, sociaal beleid, migratiebeleid, enzovoort. Daardoor zou bij de minste storm het dak het

kunnen begeven. Dus voor mij en vele economen hier was de eurocrisis voorspelbaar. Ik heb aan het begin van dit millennium al aangegeven hoe het probleem zich vooral zou voordoen in Zuid-Europa.“

Toch bent u niet meer tegen de euro?

„Waar ik van mening verschill met de huidige eurosceptici is dat er een oplossing te vinden zou

'Euro is sluitstuk van integratie'

zijn in het uiteenvallen van de muntunie. Daarvoor zijn de kosten veel te hoog. De enige oplossing is de virtuele muren stapje bij stapje te versterken en onder controle te krijgen.“

Geen draagvlak voor integratie

kloppen. Vanaf 2010 werden Griekenland, Portugal, Ierland, Cyprus en Spanje met noodleningen gered. De financiële markten werkten niet disciplinerend, maar juist destabiliserend.

Dat zou afgelopen moeten zijn, aldus Frank den Butter. „Je moet ervoor zorgen dat de financiële markten er zelf belang bij hebben dat er binnen de EMU financiële stabiliteit is en dat zij dus niet meer 'getemd' moeten worden vanwege hun belang bij stabilisatie via speculatie.“ Dat zou kunnen door beleggers zelf op te laten draaien voor een faillissement van een euroland.

Pieter Gautier is het hiermee eens. Daarmee wordt alsnog het 'no bail-out'-principe geëerbiedigd. „Dan zou het Griekse probleem een probleem zijn geweest voor obligatiehouders (onder andere banken) in plaats van voor belastingbetalers.“

Ook Jacobs hamert hier op: „Overheden moeten failliet kunnen gaan.“ Hij meent zelfs dat de budgettaire regels dan overbodig zijn, omdat de markten zorgen voor disciplinerend. Uiteindelijk draait het om

'Schuldsanering voor Grieken'

Van de 20 ondervraagde economen denken er 18 dat alle huidige eurolanden in de muntunie kunnen blijven. „In principe moeten alle landen mee kunnen blijven doen“, zegt hoogleraar Monetaire economie Elmer Sterken. „We hebben de lakmoesproef gehad.“

Alleen hoogleraren Steven Brakman en Arjen van Witteloostuijn stellen onomwonden dat de huidige samenstelling van 19 eurolanden niet te handhaven is. Al erkennen zij ook dat een exit problematisch is. „Het is een signaal dat het systeem niet deugt, met het risico dat andere landen zul-

Niemand wil een Grexit, toch wordt het spannend.

len volgen“, aldus Brakman. Wel noemen bijna alle economen spontaan Griekenland als potentieel exitgeval. „Griekenland zal heel

spannend worden“, zegt Harald Benik. „Onge-lukken zijn niet geheel uit te sluiten“, meent Lex Hoogduin.

De meeste hoogleraren stellen dat het uiteindelijk een politieke keus zal zijn of de eurozone de boel bij elkaar houdt. „Het hangt af van de gezamenlijke wil om verder te gaan op het pad van de integratie“, stelt Casper de Vries. Zijn collega Belke de Jong: „Als de politiek het wil, zijn alle landen te handhaven.“

Sweder van Wijnbergen denkt ook dat zelfs Griekenland in de euro gehouden kan worden. Maar dan moet er wel iets aan de staats-schuld van bijna 180% van

het bbp gebeuren: „Griekenland heeft schuldsanering nodig.“ Dat betekent dat de andere eurolanden hun verlies moeten nemen.

Hoogleraar Bas Jacobs vindt het noodzakelijk dat eurolanden failliet kunnen gaan. Nu zijn zwakke landen opgevangen met noodsteun. Dat is niet nodig als de schuld van een euroland geherstructureerd kan worden. „Dan betalen private partijen de risico's in plaats van belastingbetalers.“

Volgens veel economen is een euro-exit van een land het begin van het einde van de munt. Jacobs: „Dan wordt de moeder aller crises in werking gezet.“

Werkloosheid VS daalt snel

WASHINGTON • De werkloosheid in de Verenigde Staten is in december gedaald van 5,8% van de beroepsbevolking naar 5,6%, het laagste niveau sinds juni 2008. Dat meldde het Amerikaanse ministerie van Arbeid gisteren. Economen rekenden gemiddeld op een afname tot 5,7%. De werkgelegenheid in de VS nam in december verder toe. Er kwamen in totaal 252.000 banen bij, na een herziene 353.000 stuks in november. Het gemiddelde uurloon van Amerikaanse werknemers lag in december 0,2% lager dan in de voorgaande maand. Hier werd juist gerekend op een toename met 0,2%. De loonontwikkeling is een belangrijke graadmeter van de koopkracht en dus van de consumptie.

Sodexo voert omzet 2,3% op

PARIJS • Cateraar Sodexo heeft in het eerste kwartaal van zijn gebroken boekjaar meer omzet geboekt dan een jaar eerder. De opbrengsten van het internationaal werkende concern lagen met €5,1 miljard 2,3% hoger dan een jaar eerder. De omzetgroei was vooral te danken aan meer dienstverlening aan bedrijven. De omzet uit scholen en zorginstellingen liep juist iets terug in vergelijking met het jaar ervoor. Het bedrijf wijt die omzetsdaling aan moeizame marktomstandigheden en selectiever beleid. Voor het hele boekjaar verwacht Sodexo een autonome omzetgroei van 3% en een verbetering van het operationele resultaat van minimaal 10%.

Winkelfonds asr groeit

AMSTERDAM • Een Aziatische belegger investeert €250 miljoen in het winkelvastgoedfonds van de Nederlandse verzekeraar asr. Dat maakte het bedrijf gisteren bekend, zonder de naam van de investeerder te melden. Het is de eerste Aziatische belegger die investeert in het fonds, dat sinds de oprichting in 2011 tot nu toe al ruim €500 miljoen aan investeringen in Europese beleggers binnenhaalde. Met de investering komt het kapitaal dat door externe beleggers in het fonds is gestoken op meer dan €785 miljoen. De totale waarde van de portefeuille winkelvastgoed die het fonds beheert, bedraagt €1,3 miljard. Het fonds omvat 200 Nederlandse winkellobjecten.